

Национални савет за културу је на својој Тринаестој редовној седници, одржаној 5. децембра 2012, усвојио извештај Душка Паунковића о институцији самосталног уметника и о статусу репрезентативног удружења и предлаже Министарству културе и информисања мере које би омогућиле несметано функционисање ових битних субјеката културе у прелазном периоду – док се не донесе Закон о изменама и допунама Закона о култури и док се у њему не дефинишу трајна системска решења за њих.

Извештај о институцији самосталног уметника и о статусу репрезентативног удружења

Нови Закон о култури ("Службени гласник РС", бр. 72/2009) (у даљем тексту: Закон) створио је услове за неконтролисан раст броја самосталних уметника, тачније лица која се баве уметничком или другом делатношћу у области културе. У исто време, Закон није предвидео могућност смањења броја ових лица. Наиме, иако се, према члану 64, лице које више не испуњава услове из члана 61. став 1. брише из евиденције лица која самостално обављају уметничку или другу делатност у области културе, Закон не прецизира шта значи реч *више*. Покушај ближег одређивања ове формулације *више не испуњава услове из члана 61. став 1.* у подзаконском акту Закона о култури који се зове *Правилник о критеријумима на основу којих репрезентативно удружење у култури даје образложену оцену о испуњености услова за утврђивање статуса лица које самостално обавља уметничку или другу делатност у области културе, као и поступак давања образложене оцене* (у даљем тексту: Правилник) није успео зато што је Секретаријат за законодавство Владе Републике Србије закључио да за такво прецизирање нема основа у Закону. У пракси то значи следеће: репрезентативна удружења, која према Закону (члан 61. став 2, члан 62. став 1. и члан 63. став 1.) имају право да додељују статус лица која се баве уметничком или другом делатношћу у области културе (у даљем тексту: Статус), немају могућност да тај статус неке одузму зато што Закон не дефинише ни услове под којима то може да се учини ни термине у којима је репрезентативним удружењима допуштено да се баве провером испуњености услова из члана 61. став 1. Закона. Дакле, с једне стране Закон онемогућава смањење броја лица која самостално обављају уметничку или другу делатност у области културе. С друге пак подстиче неконтролисан раст тог броја. Како?

Проблем настаје на линији: области културе и културне делатности – репрезентативност удружења – самостални уметници.

Пре свега, Закон је лоше дефинисао области културе и културне делатности (члан 8). Рецимо, у члану 8. Закона као уметничке делатности у ужем смислу наведени су издаваштво, књижевство и музичка продукција!? У оквиру једне културне области груписане су ликовне и примењене уметности и визуелне уметности и архитектура. Док је уметничка фотографија дефинисана као посебна културна област!? Није јасно како су се књижевник, издавач или продуцент могли наћи у улози уметника и како се та дефиниција одржала у свим фазама кроз које је пролазио Закон пре него што је усвојен.

Извесно је једно – уколико би се применила, имала би далекосежне последице. Ово су само неки примери лоше дефинисаности области културе и културних делатности.

Друго: Закон је предвидео могућност давања репрезентативног статуса удружењима која се баве областима културе и културним делатностима из члана 8. *Правилник о утврђивању састава и начина рада Комисије за утврђивање репрезентативности удружења у култури и ближих услова и начина утврђивања и престанка статуса репрезентативног удружења у култури* („Службени гласник РС”, број 57/10), донет као подзаконски акт Закона о култури, неочекивано је одступио и од члана 8. и рашчланио културу на 25 области културе и културних делатности. А пошто Закон допушта могућност давања репрезентативног статуса за два удружења у оквиру једне области културе, односно једне културне делатности (члан 56. став 1), створени су услови за постојање педесет репрезентативних удружења!? (Пре доношења поменутог правилника било их је 13.) Сва та удружења имају пред законом иста права иако нека од њих окупљају искључиво уметнике и нису у стању да буду профитабилна, наиме њихов опстанак зависи искључиво од државног финансирања, док друга окупљају бизнисмене и трговце и, како показује пракса, могу да остварују профит – (у неколико наврата, рецимо, организација Београдског сајма књига била је поверена управо Удружењу издавача и књижара). Сва она имају право на вршење повереног посла – вођење евиденције лица која самостално обављају уметничку или другу делатност у области културе. При томе, многа од тих удружења окупљају чланове који никако не могу, по природи свог посла, бити лица која самостално обављају уметничку или другу делатност у области културе. Међутим, финансирање је предвиђено само за удружења која обављају поверени посао. Због тога удружења која су по новом Закону добила репрезентативност – на силу траже начин да додељују Статус. Рецимо, Удружење издавача и књижара претендује на право да додељује статус самосталног стручњака у култури уредницима и лекторима, а статус самосталног уметника – техничким уредницима. При чему су чланови тог удружења заправо књижари и издавачи, дакле трговци и пословни људи. Уредници су, међутим, најчешће писци и преводиоци, а технички уредници су најчешће примењени уметници и, као такви, и једни и други и трећи су чланови других струковних удружења. Дакле, законодавац је допустио могућност да педесет удружења добије статус репрезентативног удружења, али није повео рачуна о томе како та удружења треба да се финансирају. С буџетом за културу који износи 0,62 процента укупног буџета њихово финансирање није могуће. Али поставља се питање и да ли је потребно по истом обрасцу финансирати тако различита удружења. Поставља се питање и да ли је потребно да постоје два репрезентативна удружења за сваку област и сваку делатност. Међутим, чак и ако јесте потребно, да ли је изводљиво издржавање толиког броја удружења. Идеје о томе да уметничка удружења треба да послују тржишно, или да се финансирају искључиво преко пројеката, или пак да им се средства из буџета дају само за вршење повереног посла потпуно су неодрживе и могле су настати само као резултат лошег познавања како прилика у култури, тако и саме природе културе. Стара уметничка удружења, у страху од тога да ће им неко отети самосталне уметнике и да ће она због тога добијати мање средстава него што су добијала пре, спуштају критеријуме за Статус и додељују га

нештедимице. Иако је тренд пораста броја самосталних уметника постојао и пре доношења новог Закона (због отпуштања запослених лица у транзиционом периоду), у протекле две године, дакле откако је на снази нови Закон, број самосталних уметника у Београду, који је био постојан педесетак година, порастао је за двеста педесет уметника. Са 1615 на 1866. Законодавац је обавезао локалну самоуправу на уплату доприноса лицима која самостално обављају уметничку или другу делатност у области културе (члан 70. став 1. Закона). А у исто време је отворио могућност да тај статус добију и самостални стручњаци у култури, самостални сарадници у култури и самостални извођачи у култури. Ту је опет начињена грешка јер су се у правима изједначиле потпуно разнородне професије. Наиме, институт самосталног уметника настао је управо зато што је уметник човек који се бави уметношћу независно од тога да ли ће успети да прода свој производ. Уметник је човек који производи уметност зато што је то у његовој природи, зато што мора то да чини. Друштво препознаје своју потребу за уметношћу и решава да плаћа доприносе човеку који се бави (најчешће) потпуно непрофитабилним послом. Наравно, постоје и уметници који успевају да остварују профит. Али они су у мањини. Поред тога, уметници најчешће и не могу да буду запослена лица у оквиру своје струке. Не постоји, рецимо, писац који је запослен као писац. Он може да буде запослен као нешто друго и да се узгред бави писањем, али не постоји радно место „писац“. Запослени могу бити глумци, балетски играчи, редитељи и још понеко. Али у већини уметничких области такве могућности нема. Другим речима, уметници су у многим областима културе „осуђени“ на статус самосталног уметника уколико желе да остану уметници. Због тога друштво пре шездесетак година оснива институт самосталног уметника и подржава га финансијски. Нови закон међутим, изједначава лица која се баве уметношћу – уметнике – и раднике у култури. Ови други раде искључиво за накнаду. Они су лица која раде по уговору. Дакле, раде за профит и не морају, по природи свог посла, да раде искључиво у оквиру културе. Овакво изједначавање доводи у опасност институцију самосталног уметника, непосредног произвођача уметности. Законодавац је обавезао локалну самоуправу на уплату доприноса, али није повео рачуна о могућностима локалне самоуправе да подмирује доприносе за нагло и вишеструко увећан број лица која самостално обављају уметничку или другу делатност у области културе, међу којима сада нису више само уметници већ и самостални стручњаци у култури, самостални сарадници у култури и самостални извођачи у култури.

Другим речима, постоји претња да ће се, из наведених разлога, сервисирање доприноса самосталним уметницима, дакле онима који заправо производе уметност, у блиској будућности показати као немогуће. Исто тако, постоји претња да ће се, из наведених разлога, и финансирање уметничких удружења показати као немогуће. О томе колики је значај институције самосталног уметника није потребно говорити. Извесно је да велик део културе почива управо на самосталним уметницима. Важност уметничких удружења је исто тако неспорна. Неопходно је предузети мере како би се ови субјекти у култури заштитили.

Пошто је стање акутно, а Закон није могуће променити преко ноћи, Национални савет, у оквиру своје саветодавне улоге, а на основу члана 17. став 1. тачка 1, 3, 7. и 8. Закона, предлаже Министарству:

1. да, пре усвајања Измена и допуна Закона, не доноси *Правилник о критеријумима на основу којих репрезентативно удружење у култури даје образложену оцену о испуњености услова за утврђивање статуса лица које самостално обавља уметничку или другу делатност у области културе, као и поступак давања образложене оцене и друге подзаконске акте који ће имати далекосежне и штетне последице за културу у целисти.*

2. да, на основу члана 68. став 1, 2. и 3. Закона и Правилника о критеријумима за стицање статуса истакнутог уметника, односно истакнутог стручњака у култури ("Службени гласник РС", број 58/12), у најскорије време распише јавни позив за пријављивање уметника, односно стручњака у култури за стицање статуса „Истакнути уметник, односно истакнути стручњак у култури“ како би се макар једном делу самосталних уметника допринеси почели плаћати из републичког буџета (члан 69. Закона) и како би се на тај начин смањио притисак на локалну самоуправу.

3. да не прелази на нов начин финансирања удружења, јер би та промена могла угрозити функционисање институција с полувековном традицијом, институција на којима, као што је већ наведено, почива велик део културе у Републици Србији.

4. да затвори конкурс за репрезентативност удружења, јер је неконтролисани пораст њиховог броја претња и за њих саме и за Министарство. (Као још један од разлога за затварање тог конкурса, али и за евентуалну ревизију статуса репрезентативног удружења у будућности, може се навести и податак да се овај статус често додељује неадекватно. Рецимо, Друштво књижевника Војводине, које окупља писце и преводиоце, добило је статус репрезентативног удружења из области издаваштва!? Зато што су у области књижевног стваралаштва већ подељена два, максимално дозвољена статуса – Удружењу књижевника Србије и Српском књижевном друштву.)

Потешкоће наведене у овом извештају нису једине које проистичу из Закона, али Савет их у овом тренутку издваја због алармантног стања које угрожава неке од темеља културе.

Поред тога, Савет позива Министарство да у најкраћем могућем року, у сарадњи са Саветом, започне рад на Изменама и допунама Закона о култури. Савет је спреман да активно сарађује с Министарством на изради овог акта и нуди Министарству своје услуге.